

Horváth István

A Bell-párt

Salgótarjában a húszas évek elejétől érzékelhető, a harmincas évek végéig meghúzható határozott fejlődési ív, a korábbiaktól eltérő vonásokkal írható le. A folyamatban a legfontosabb elem volt, hogy a harmincas évek közepére létrejött egy új településminőség: a palóc falu helyén a külső szemlélő is városi körülményeket talált.

A folyamat hosszabb idő óta meghatározó elemei között fokozatosan tért hódított a közigazgatás új gyakorlata és rendje, a várost irányító személyiségek és testületek alkotó magatartása, jelenléte. A pénztőke, a bánya és az ipar hármassága, negyedikként a minőségileg azonos, de újabb tartópillérre: a korszerű szemléletű városi szervezetre építhetett, és így vált teljessé.

A város fejlődéséhez szükséges anyagi támogatás jórészt a kormány, és egyes minisztériumok döntéseihez közvetlenül is kapcsolódott. Mindez, ha nem is természetesen, de érthetően befolyásolta a salgótarjáni politikai magatartás kifejedését is.

Politikai pártok Salgótarjában a két világháború között

A város politikai élete lényegében *három pólusú* volt. A két meghatározó és szembenálló pont: a nemzeti-keresztény, valamint a szocialista-szociális érzékenység mellett, más politikai törekvések is gyökereket eresztettek. A korszak politikai jellemzésének alapvető, meghatározó eleme az a tény, hogy Salgótarjában az 1920 és 1944 közötti időszakban a *kormánypárti* erők voltak többségben. Ennek hangsúlyozása a reális körülmények, a tényleges helyzet rekonstrukciója miatt is fontos. A mindenkori kormány iránti politikai szimpátia túlsúlya mellett egészen fejlődött a városi pártstruktúra is, amely vázlatosan a következő átnézeti képet mutatta.

A kormánypárt – a 20-as években Egységes párt néven, a harmincas években Magyar Élet Pártja néven – működött. 1926-tól szerzett, kezdetben *Sztranyavszky Sándor*, később *Mocsáry Ödön* képviselővel az élen,

hosszú ideig nemzetgyűlési, illetve később országgyűlési képviselőket. A párt helyi szerveződése az országos követelmények szerint élte mindennapjait. Rendszeres pártélete nem volt. Megyei illetve városi vezérkara ismert, és hangsúlyosan a képviselőválasztások idejére mozgósította híveit, akik elsősorban a kialakuló városi középosztályból: értelmiségiből, iparosokból, szakképzett munkásokból, kereskedőkből kerültek ki.

A kormánypárttal szemben, ahol a nemzeti centrum képviselőjére tették a hangsúlyt a legjelentősebb baloldali politikai szerveződés a *Szociáldemokrata Párt* (az MSZDP, később SZDP) volt. Az első – 1922-es – nemzetgyűlési választásokon képviselőjük, *Králik Ferenc* kapott mandátumot, és ő vett részt az ország irányításában 1926-ig. Az azután végbement általános-országos helyzet változása, a válság időszaka, a kormánypolitika iránti vonzalom erősödése miatt, fokozatosan háttérbe szorult. Ehhez a párt helyi vezetőtestületeiben érzékelhető romló, tisztázatlan viszonyok is hozzájárultak. Okát abban kell látnunk, hogy az 1918-1919-es fordulakban játszott vezető szerepüknek, értékelésen alapuló nyugvópontra helyezése viszonylag lassan, hosszabb időt igényelt. Ebből következően az újabb, fiatalabb generáció bekapcsolódása a pártéletbe is hosszadalmasan ment végbe. Nem elhanyagolható hatású volt az állandó, ellenséges politikai célú támadás sem. A szociáldemokrata párt politikai háttere mindemellett bőséges volt. A munkás egyesületek, a szakszervezet természetes működési terepet biztosítottak a párt és vezetői számára. Különösen a kulturális –

olvasó, dal és hangszeres egyesületek – keretében munkálkodó fiatal és idősebb aktivistákra támaszkodhattak. Legális működése azért is volt jelentős, mert a szociális feszültségekkel megterhelt város politikai palettáján a javak igazságosabb elosztásának elvét, a munkásérdek politikai síkú képviselőt, a szolidaritás gondolatát folyamatosan megjelenítették.

A két politikai erő között *csapódó, kevéssé kiforrott*, esetenként szűkkörű, vagy konjunkturális tényezők is megjelentek. Változó volt ezeknek a szervezeteknek a hatása.

A *keresztény szocialisták* szervezete a munkások között – elsősorban a vasasoknál – tartós és figyelemre érdemes politikai súlyt képviselt – különösen 1932 után. Tevékenységük – bár meghatározóvá nem vált – ma még kevéssé ismert. Sokszor keverték őket – kivált a 40-es években – a nemzeti szocialistákkal.

Az *Ébredő Magyarok Egyesülete*, a húszas évek elején a hozzájuk kapcsolódó fiatalok szervezete a *Sasok*, a *MOVE*, 1923-tól a *Frontharcos Szövetség* tevékenysége emelkedő ki.

A 30-as évek Gömbös-féle *Nemzeti Egység Pártja*, a méltatlanul elfelejtett *Gaál Gaszton* vezette *Kisgazdapárt*, Salgótarjában nem szerzett meg jelentős számú lakossági csoportokat.

A háború közeledtével, a növekvő szociális feszültségek miatt is erősebbé vált a *Nyilaskeresztes Párt* vonzása. Ez különösen a 39-es választások időszakában volt jelentős. Ekkor a város második legerősebb pártja volt. Egy év múltán, az 1940-es bányászsztrájk za-

varos időszakát követően, a szervezet hatása – a korabeli dokumentumok által is igazoltan – fokozatosan csökkent.

Indokolt, hogy szóljunk a *kommunisták csoportjáról*. A kor viszonyai között legálisan nem működhettek. A párt nézeteinek továbbvitele egy-egy személyhez, egy-egy kisebb csoport tagjaihoz fűződött. A városban közismert volt *Oczel János, Benkő Antal, Sulyok András* és még néhány más – hétköznapi napokban a köztisztviselőben álló – személy kommunista nézeteiről. Hatásuk azonban – a környékre is kitekintve – néhány száz főre terjedt ki.

Mindezeket, a kifejezetten politikai célú szerveződések körét nagyszámú, ún. *civil társulások* – kulturális társaságok, egyesületek – tették teljessé. Ez utóbbiban munkálkodó személyek és csoportok egy-egy párt holdudvarában jelentkeztek cselekvően.

Bell Miklós élete, eszmeisége , politikai hitvallása és gyakorlata

A harmincas évek elején, pontosabban 1931-1932-ben, ezt a városi politikai struktúrát feszegette, próbálta megbontani egy új mozgalom – a Bell Miklós féle Gazdasági Reformmozgalom 1931-ben – és Új párt: az 1932-nyarán Gazdasági Reformpárt néven megszerveződött, és ugyancsak Bell Miklós személyiségéhez kapcsolódott politikai csoport.

A párt megalakulása túlmutatott a városi viszonyokon: az alapító szándék szerint országos pártként szerveződött, és így is működött megszűnéséig.

Az akkori általános – de különösképp po-

litikai – helyi viszonyok ismeretében is eredeti, bátor vállalkozásnak tűnt Bell Miklós kezdeményezése. Eredeti és bátor abban az értelemben, miszerint a történeti, politikai élet tapasztalatai szerint Budapesten túl a politika területén elindult kezdeményezések tíszavirág életűnek bizonyultak mindezekig. Valószínű, hogy e tapasztalat birtokában volt a pártalapító is. Salgótarján a tőkés nagyipari háttér, a nem túl régi keletű városi státusz miatt a szociális feszültség együttesében jelenthetett pártalapítói vállalkozói alapot. Talán ez adott erőt az új törekvés elindításához is.

A bizonytalanság elfogadása, a sokféle, felvethető esetlegesség mellett három kérdés megfogalmazását alapvetőnek tartom: vizsgáljuk meg ki volt Bell Miklós? Milyen eszmerendszer hatása alatt élt? Hogyan működött a szellemiségéből táplálkozó párt?

1. Bell Miklós

Levéltári forrás alapján állíthatom, hogy Bell Miklós 1872-ben a Torontál megyei Zsombolyán született. Középiskolai, majd egyetemi tanulmányainak befejezését követően, Budapesten kezdte műszaki vállalkozói, építőmesteri pályafutását. Fiatal korában – a század első éveiben életrajzírója szerint – "beutazta Európát, és végig tanulmányozta a gazdasági rendszereket".

1912-ben földbirtokot vásárolt Mátrarecskén, ahol "helyben bányászott agyagból készített" téglát és cserepet. Üzemében 120 – többnyire helyi – embert foglalkoztatott. 1915-ben költözött a faluba. Politikával 1919, a tanácsköztársaság rendszerének bu-

kását követően kezdett foglalkozni. 1922-ben a pétervásári körzetben nemzeti és fajvédő programmal a kormányzó Egységes Párt tagjaként nemzetgyűlési képviselővé választották, aholis 1927-ig dolgozott. *Gömbös Gyula* köréhez tartozott, és vele együtt alapítója az 1924 novemberében létrejött Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártnak.

A nemzetgyűlésben tagja volt többek között a közigazgatási, a vízügyi, a zárszámadást vizsgáló bizottságnak. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint gazdasági kérdésekhez három ízben – 1923. január 8-án, július 10-én és 1924. április 11-én – szólalt fel. Mindhárom alkalommal saját gazdasági elképzeléseit adta elő. Megnyilatkozásaiban megfogalmazott javaslatait nem fogadták egyértelműen el.

Parlamentari élete politikai vonatkozásban sem volt viharmentes. Ahhoz a körhöz tartozott – amelyet *Gömbös, Echaradt Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre* és még nyolc más képviselő alkotott – akik bíralták a Bethlen-kormány "gazdaérdekeket sértő" politikáját, a nagyarányú kölcsönök és hitelek felvételét. Követelték a kormány átalakítását, s határozott "kereszténynemzeti" politika folytatását. Ennek elmaradása miatt 1923. augusztus 2-án a fentiek kiléptek az Egységes Pártból. Bell mindezek után résztvett *Ulain Ferenc* által szervezett, a kormány ellen irányuló fegyveres puccskísérlésben. A résztvevőket 1923 novemberében letartóztatták és elítélték. 1924 áprilisában az "*Ítéltábla megváltoztatva az elsőfokú bíróság ítéletét, fölmenti az Ulain-perben elítélteket*".

A politikai viharok lecsendesedtek 1925-

1926-ban Bell Miklós körül. Az 1927-es nemzetgyűlésbe már nem került be. Soha ki nem béküléssig tartó személyes konfliktusa támadt az 1928-ban a kormánypártba visszatérő Gömbössel. Egyre magányosabban élt. Az ország politikai életébe az új országos párt révén szándékozott visszatérni. Ezt azonban gátolta, hogy 1933 után egészségi állapota is megrendült.

1936-tól rendszeres orvosi ellátásra szorult. Hosszú betegség után, 1938. július 8-án Egerben, hatvanhat éves korában "megölte a szívbaj". Munkásságát a Pro Ecclesia et Pontifice pápai kitüntetéssel ismerték el. Temetésére, a hozzátartozók mellett, az egész országból érkeztek hívei, tisztelői.

2. Bell Miklós eszmevilága, felfogása

Bell Miklós nézetei, szellemissége jól rekonstruálható. 1924-től kezdődően 1936-ig, betegsége súlyosbodásáig, nagy aktivitással rögzítette papírra felfogását. Nagyobb tanulmányoszerű műtől, vitairatig, írásban megjelent politikai beszédek, újságcikkek sokasága tanúsítja hitének, felfogásának gyökereit, lényegét.

Művei közül alapvetőnek tartom: a "Gazdasági kibontakozási terv" (Bp. 1924), az "Új gazdasági rendszer, új társadalom (Bp. 1924)" és a "Gazdasági Reformterv (Bp. 1929)" című terjedelmesebb dolgozatait.

Az abban leírtakból egy összefüggő filozófiai és történelmi alapozottságú rendszer bontakozik ki az olvasó előtt, amelyben újító szándékú, merész gondolatok, kiforrotlan és konzervatív nézetek együttesen jelentkeztek. Az eszmerendszer tartópillérei a következők

alkotják.

Nézeteinek kifejtéséhez, a kora viszonyaiból, a rossz helyzetből annak kritikájából, oknyomozó feltárásából indult ki.

Megítélése szerint "jelenleg is haldokló korszakban vagyunk" – írta 1924-ben. Véleménye szerint a rossz helyzet oka "a helytelen forgótöke és centrális gazdasági rendszer fenntartása." Mindeme felismerés készítette a cselekvés halaszthatatlan voltára, mert "az eddigi centrális rendszerrel teljes csődbe jutunk".

Gondolkodásának mélysége, tartalma és a megoldás – a generális változtatás igényének hangsúlyozásával – konkrétuma legtisztábban az 1929-ben megjelentetett tanulmányából olvasható ki.

Intellektusának és egyben politikai nézeteinek sarkpontjai a következők voltak.

I. Két szembenálló eszmerendszer élet-halál küzdelme zajlik a világban. Felfogása szerint a demokratikus *kereszténység* és a centrális berendezkedésű *liberalizmus* harcol a világ uralmáért. Az eszmerendszerek a gyakorlati életben fejtették ki hatásukat. Így "A keresztény családi szentély általános bevezetése folytán a nép komoly munkához fogott, ami gazdasági életünknek mai napig az alapját biztosította." (8.p. Új gazdasági rendszer, új társadalom.) Ezzel szemben: "A mai *liberális* korszak óriási módon növelte az emberi igényeket, de nem képes ezeket kielégíteni. Ezt leginkább látjuk Oroszországban, Németországban, Angliában, Franciaországban és más országokban ahol a liberalizmus, és annak gyermeke a *szociáldemokrácia*, il-

letve unokája a *bolsevizmus* uralomra került", (56.p. Gazdasági reformterv)

II. A harc az anyagi javak, a gazdaság fölötti uralom megszerzéséért folyik. A küzdelmet egyenlőtlennek tartotta, mert a XV. századtól a "bankokrácia" a gazdasági hatalmat fokozatosan megszerezte, amelyhez a politikai szintér uralmát is hozzákapcsolta. Ennek elsődleges oka az aranyfedezetű pénzügyi rendszer bevezetése. "Az arany sohasem volt az árunak az ármeghatározója" hanem fordítva. (21.p. Új gazdasági rendszer, új társadalom.) A pénz bevezetése csak rövid ideig tartó fellendülést, eredményt hozott (uo.9.). Az ellentmondás feloldása, megszüntetése – véleménye szerint – csak akkor lehetséges, ha az egyéni tulajdonú, földingatlan elszámoló rendszer kerül bevezetésre. A fennálló rendszer áttörése azért nehéz, ugyanakkor felfogása szerint szükséges, mert az internacionális "plutokratikus bankokrácia" világhuralma, a saját érdekét kifejező összeesküvése folytán megakadályozza az ettől eltérő nézetek és gyakorlat érvényesülését. A bank mint intézmény egyébként is káros, mert eladósítja a termelőt, haszonra és vezetői szerepre tör, noha a saját emberei nem értenek az üzemi termelési élet szervezéséhez. A gazdasági fejlődésnek a részvénytársaságok helyett, nem lehet – felfogása szerint – más az alapja, mint a "korszerűsített cég rendszer".

III. Társadalmi szintéren bekövetkező változás a nemzeti és keresztény ideológiájú országkormányzás következetes megvalósításával érhető el. Ehhez elsősorban jó politi-

kusok kellenek – írta. Drámaian tette fel a kérdéseit: "volt-e az utolsó hetven év óta aktív államszervező politikus hazánkban, aki a nemzetünket szerette? Volt-e olyan, aki a kor magaslatán állt? Volt-e lelkiismeretesség ezen idő alatt?" (UGR-UT. 11-12.p.). A kormányzó munkába a gazdasági életet is be kell vonni. Most nem így van: "gazdasági életünk nem kormányunk által van irányítva, hanem láthatatlan kezek irányítják egyéni érdek szerint". (GRT. 54.p.) Ha változtatást akarunk, akkor az előrehaladást csak a hagyományos magyar középosztályra építve remélhetünk: "a régi magyar középosztály sarjainak jogában áll a prioritást követelni, mert ősök vér és anyagi áldozata semmi más, mint a mai Magyarországnak becsületbeli adóssága, amit régen visszafizetni a legegyszerűbb szükségé lett volna." (GRT. 51.p.)

Nézetrendszere nagy és összefüggő. Lényegében kiterjedt az egész magyar társadalmi élet valamennyi összetevőjére, csoportjára és intézményére. Javára kell írunk, hogy sem teoretikusan, sem praktikusán elővezetve nem olvashatunk műveiben irredenta, revizionista, a politikai divat szerinti fel fogásokról.

3. A Bell-párt tevékenysége Salgótarjánban

A korábban már vázlatosan bemutatott városi, politikai szerkezet mindennapjaiban némi izgalmat hozott az 1931-es mozgalom megjelenése, és az 1932-es pártzászló bontása. Csodálkozunk ezen ma sem kell, hiszen általában is szokatlan jelenségről beszélhe-

tünk a Bell-párt kezdeti tevékenységének megindulásakor is. A program sem volt könnyen kiismerhető. A politikai háttérrel sem volt kis feladat a szinkronitás megteremtése. A pártnak nevet - a saját családi nevét - adó vezér sem volt már fiatal: hatvanévesen a politikai pálya újrakezdéséhez erő és bátorság kellett.

A párt - annak országos központja - kezdetben a Karancs út 2-ben, később - 1932 nyarán - a Fő út 182. számú házban kezdte meg tevékenységét. (Az eredeti épületek már nincsenek meg.) Az alapító tagsága 242 fő volt. Többnyire salgótarjáni középosztályhoz sorolható műszaki értelmiségiek, rajtuk kívül papok, szakmunkások, birtokos parasztok alkották azt. Köztük neves, közismert személyiségeket is megtalálunk. A párt ügyvezető igazgatója *Angyal János Endre*, okleveles mezőgazdász, egyik fő ideológusa a népszerű salgótarjáni fogorvos, *Brunovszky Loránd* volt. Ismerős volt *Szántay István* állomásfőnök, A Munka című lap alapítója, *Balhauser István* acélgyári mérnök és mások. A pártalakulás hivatalos sajtótájékoztatóján történt. Bejelentését követően hevesi, elsősorban Pétervására és környékéről származó személyiségek csatlakoztak a párt politikai programjához.

1932-1936 között a Bell-párt lassan fejlődött. Az ország északi körzetein túl Szabolcsban, Hajdúban, Békésben, Baranyában épültek ki alapszervezeteik. Sok olyan csoportosulás volt, amelyeknek tagjai a kisgazdapárti politikából kiábrándulva csatlakoztak. Politikai-történeti érdekesség, hogy Budapesten csak alapszervezetük működött. Bár előfor-

dult, hogy a pesti párttagok magukhoz akarták ragadni a kezdeményezést. Akciójuk sikertelen maradt. A párt újságjában – amelynek Új Korszak volt a címe – tájékoztatták a tagságot: a párt központja Salgótarjánban volt és marad.

A mindennapi pártélet megszervezése, a kor igényének megfelelően laza volt. A pártnak nem volt működési szabályzata. Tagja az volt, aki bejelentette, hogy megismerte és egyetért a párt általános programjával, vásárolta az Új Korszakot – ára negyedévente 60 fillér volt – és befizette a negyedéves tagdíjat előre, amelynek összege 20 fillér volt. A párt tagjai egymást "bajtársnak" szólították. Sikeres hadjáratokat szerveztek a tagság létszámának növelésére. Nézeteik változásában a legszélsőségesebbek 1933-ra lettek. Röpcédulájukból ismerjük, hogy örömmel üdvözölték Hitler hatalomrajutását. A német eszmék követése uralkodott el soraik között.

"Nemzetiünk tanulhatna áldozatkészséget a német néptől, akik magas pártadót vetettek ki magukra, hogy nemzeti mozgalmuk,

a Hitler mozgalom célt érhesse... a hatalom már a Hitler kezében van, aki meg fogja törni a bankokrácia uralmát a német birodalomban és véget vet a bolsevizmus veszedelmének. Kövessétek a német példát, hogy mi is Hitlert követhessük." – fejezték be 1933 márciusában megjelentetett körlevelüket.

A párt az országos politikai porondon nem ért el igazi sikert. Sem az 1934-es, sem a későbbi választásokon nem jutott mandátumhoz. Az is a tényhez tartozik, hogy a kormány intenzív ellenpropagandát folytatott – ahogy ők megjelölték – a Bellizmus ellen. Annak elsősorban gazdasági pontjait vették közgazdasági kritikai elemzés alá a rádió, az országos sajtó segítségével.

A párt vezetője 1936 után egyre gyakrabban betegeskedett. Egyre kevesebbet foglalkozott a konkrét pártmunkával. Mögötte hasonló, országosan ismert politikus nem volt. Így aztán a tevékenység is fokozatosan sorvadott, és Bell Miklós halálával a pártja megszűnt, és ezzel álmai is a történelem lapjain őrződnek tovább.